

RUSKO BRODOVJE PRED PORT ARTURJEM.

ROMAN ROMANOV:

HIŠA NA HOLMU.

Čudno mi je v tem trenutku, ko zbiram vse tiste mračne dogodke, da jih napišem čisto verno in lepo drugega za drugim. Plašne misli se budijo in kakor bi skrite roke ustavljale moje pero ... Poizkusite čitati — nemara da boste čutili kaj podobnega! ... — — — — —

Tista hiša je stala nekoliko v stran od vasi in na holmu. Bila je lepo zidana in krita z opeko. Pred njo so rastle trije veliki in košati kostanji in cesta se je vila mimo nje naprej dol po holmu v vas. Na desno in levo so se prostirala polja, ki so bila navadno napol obdelana, in za hišo zadaj je rastle grmičevje, ki je polagoma prehajalo v gosto šumo.

Nekako plašno je bilo tam gori in ob večernih urah je bilo popotnika strah. Kot polnočni strahovi so stali košati kostanji in ob luninih nočeh so se zibale njihove plahe sence po hiši in daleč tja po beli cesti. Navadno je bilo tam vse mirno. Včasih je sedel pod kostanjem zanemarjen človek in gledal dol po dolini. A to je bilo redko ...

Vaščani niso radi hodili ponoči tam mimo, zakaj tudi nje je bilo strah. Čudne misli so

imeli o gospodarju na Holmu in so se ga ogibali. Včasih in zelo pozno so videli, kako se je pripeljal pod tiste kostanje sredi temne noči voz in ni bilo sledu o njem, ko se je zdanilo ... Tainoni je pravil, da je natančno razložil več črnih postav, ki so se naglo gibale in govorile polglasno ... Opazili so zanemarjene ljudi, ki so prišli iz hoste gor in izginili v hišo ... Pogostokrat so bila o polnoči vsa okna razsvetljena ... Tuintam so videli gospodarja samega — rekli so mu Dolfe — videli so ga vaščani, ko je šel v družbi umazanih ljudi in govoril z njimi šepetaje ...

Mnogo se je govorilo in vaščanje so majali z glavami in so se plašno ozirali gor proti Holmu ...

I.

Stari Komej je bil umrl tisto jesen popolnoma nanagloma: pričelo ga je dušiti v prsih in je legel in ni več vstal. Tako je bil dom brez gospodarja in stara Komejka se je morala truditi sama na posestvu. Tudi od nje se je že pričelo poslavljati življenje, ki ji je bilo prineslo kaj malo sladkosti, a mnogo truda in trpljenja. Kajkrat se je spominjala v poznih jesenskih večerih daleč nazaj na minuloost, pomešano z grenkobo

in solzami. Spominjala se je, kako so umirali njeni otroci, kako je kropila s solzami tiste nedolžne mrličke. Umirali so že prve mesece po rojstvu in ob smrti vsakega se ji je zdelo, kot da je odnesel s sabo v grob kos njenega srca...

En sam je ostal pri življenju in ta se je imel vrniti tisto jesen od vojakov. To je bila zaslomba in tolažba stari Komejki, in ob zavesti, da se trudi zanj, ji je bilo dobro pri srcu...

Komejev dom je bila majhna zidana hiša sredi vasi tik županove hiše. Bilo je nekaj polja in njiv in travnikov, a dosti ni bilo vsega skupaj. Pokojni Komej se je moral krepko boriti za obstanek vse dni svojega gospodarstva in naposled je umrl sredi boja... Na hiši je bilo še dolga in novega gospodarja niso čakali lepi dnevi. A v vojaški službi je upal in upal in si slikal lepo bodočnost... Prosim vas — kdo ne upa in ne sanja o lepših dnevih, ki pridejo?...

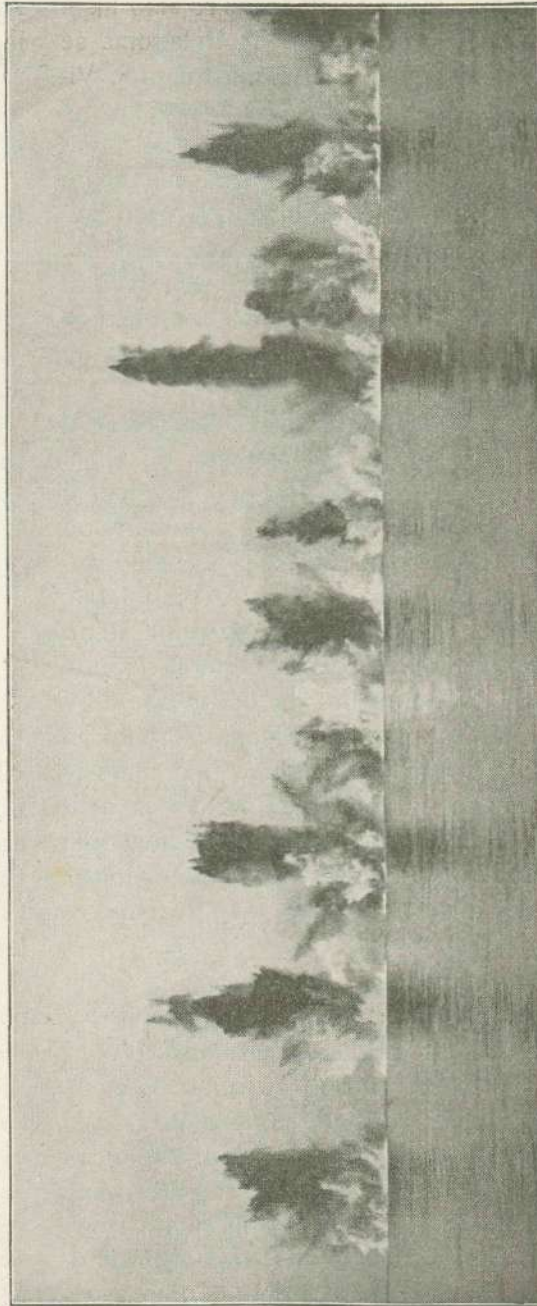
Ko je stopal oktobrski dan po holmu dol in proti vasi, mu je bilo pri srcu dobro in toplo. Dolgo je že bilo od tistih časov, ko

— z roko je zakril oči
in je vzel slovo. —

Mehkoba je šla v njegovo notranjost. Menda je spoznal, kako mrzla je tujina in kako gorko je doma. — Oziral se je na desno in levo in polno zadovoljnosti je bilo v njegovem srcu. Vsa ta široka polja, vsa ta mila zemlja je njegova last in dobra mu bode in rodila mu bode stoteren sad. Objelo ga je čuvstvo, da bi krenil na polje in se sklonil dol in poljubil mrzlo grudo...

Mati ga je čakala na pragu; roko je nastavljala na čelo in je strmela v daljavo. Ko so ga zazrli njeni pogledi, tedaj jo je obšlo veselje; bilo ji je, kot da bi se vrnila k njej v tistem trenutku njena lastna mladost, ki je šla bogvekdaj in ni več pota do nje...

„Maks, kaj si prišel, Maks!“ — In hitela mu je nasproti in stiskala je radostna njegovo polno desnico v svojih košččenih in ljubečih rokah,

MINE, POLOŽENE V MORJE, SE RAZLETE.

In tisti večer potem je slišal vso natančno povest o očetu, izvedel je vse njegove želje in nauke in sklenil je, da se jih oklene trdno in da bo hodil svojo resno

pot. Mati mu je nudila vse polno upov, da se bo oprostil še vsega dolga in da bo užival lepo in srečno bodočnost. Poslušal je njene besede in veroval jim je. Popolnoma resen je bil in vsa njegova skrb in ljubezen je bila tesno sklenjena z rojstno hišo.

A mati je pričela slabeti. Polagoma se je pričelo in potem je šlo hitro naprej. Vidoma jo je jemalo, in Maksu je bilo žalostno, ker je ljubil svojo mater. Poznal je njeno ljubeče srce, imel je pred očmi vso njeno globoko ljubezen in ni si mogel predstavljati, da bi deli v grob to srce, da bi za večno usahnila ta globoka ljubezen. Včasih mu je stopilo vse to pred oči, zbolelo ga je pri srcu in le siloma se je otrese žalostnih misli. —

Sredi tistih dni je bilo vstalo lepo jesensko jutro. Megle so se bile dvignile od tal in solnčni žarki so posegli po gorskih slemenih in so se spustili kot biserni prameni po ravninah in dragah. Ivje se je belilo po drevju in po tleh in sinice so se oglašale po vejevju. Tuintam je šel čez polje ali po cesti samcat kmet, roke v žepu in klobuk potisnjen globoko dol na oči in ušesa. V daljavi tam ob cesti se je pasla živina in pastirji so sedeli krog ognja. Med njimi je piskal nekdo na piščalko in rezki in ostri glasovi so odmevali in se gubili po široki dolini. Nekaj lepega je bilo v tistem jutru: kakor bi plavalo v njem razpoloženje za lirično pesem.

Tudi po Maksovi notranjosti se je razlilo podobno čuvstvo. Vstalo in prišlo je nalahko — kakor pride spomladanski večer, ki je lep in tih in srce se razširi v njem.

Stal je onstran hiše in je gledal po poljski stezi, koder je šla pred par hipi županova hčerka. Kakor odmev sladko odpete pesmi je zazvenelo v njegovi duši in njen nasmeh je trepetal pred njegovimi očmi. Zamislil se je nazaj in daleč tja v minule dni in zahotelo se mu je po tistih minulih trenutkih. Tako so se rodile sanje: Vzel bo mirno družico na svojo stran, uredil bo dom in sreča bo v njegovih rokah. Delal bo pridno in vztrajno in ljubeče roke bodo brisale pot

z njegovega čela. Kadar se bo vrnil s polja in sedel za mizo, ga bo zaklical okroglo-ličen sinček in bo tekel k njemu in živooka hčerka se bo smejala na njegovih kolenih...

Preden je šel k vojakom, je imel rad Ano, in ostala mu je zvesta. Po treh letih je stala pred njim ista živahna mladenka zardelih lic in vernih oči. Razveselil se je nad njo in postala je nova sila, ki ga je priganjala k vztrajnemu delu in trudu.

Včasih sta se srečala in prigodilo se je, da je vstalo v takih trenutkih v njegovem srcu nekaj težkega.

„Anica, vse je brez ciljev ... Tvoji starši ne bodo dovolili.“

Govoril je v mračnem tonu, in Ana ga je vdano tolažila:

„Priden bodi ... Ko bodo videli, da se je vse obrnilo na boljo stran, bodo dovolili!“

In je odhitela. A on se je trudil, trudil...

II.

Maksova mati je slabela in hirala. Sama je občutila vso slabost, pa ji je bilo grenko: „Lahko bi si oddahnila sedaj, pa bom umrla.“ — Tako je bilo početkoma, a potem se je vdala: „Kakor Bog hoče...“ In hirala je bolj in bolj. Včasih ji je odleglo, ali to ni trajalo dolgo: vrnile so se zopet prejšnje slabosti in bolezen je pritiskala čedalje huje. Potem je legla. Preležala je dolgo število jesenskih dni in nekega jutra jo je stisnilo...

Ko se je Maks zavedel, da nima več matere, je občutil strašno bolečino v svojem srcu. Sklonil se je nad mrtvo, poljubil je njen voščeni in mrtvi obraz in njegove solze so jo prve kropile. Občutil je tisto veliko bolečino, ki noče iz duše, in z njo v prsih je preživel težke ure, ko je ležala mati na mrtvaškem odru. In ko je zadnjič videl njen skrbni obraz s tistimi toplimi potezami, tedaj se je pomnožila, in ko so dvignili krsto in jo ponesli iz hiše, takrat je bila bol v njegovem srcu neznosna. Šel je za krsto z upognjeno glavo in s stisnjenimi ustnicami, njegove oči niso videle ničesar in njegove misli so bile nejasne in temne.

Potem so se vrstili jesenski dnevi. Megle so ležale po hribih in dolinah in nebo je bilo zavito v oblake. Poznalo se je, kako prihaja mraz — počasi in oprezno in nekega jutra so se videle po polju in ob hišah bele pajčevine in vsa zelenjad je pobledela in se povabila. Listje je hitro odpadlo od drevja in v kratkem so bile vse veje gole.

Maks je hodil zamišljen okrog in vedno je bilo polno skrbi z njim. Dan za dnevom so prihajali dolžniki; ta je zahteval obresti in drugi je hotel denar.

„Jaz ne bom več prosil: če ne dobim v enem tednu, bom tožil!“ . . .

Maks je premišljal na vse načine, a denarja ni mogel preskrbeti. Dolžniki so pritiskali od vseh strani, in Maks je mislil, da bi šel v Ameriko. Že se je pričel odpravljati, ali nekaj je bilo v njegovem srcu, kar mu je branilo. Včasih je hodil pozno zvečer po sobi gor in dol in je premišljal. Pretežko mu je bilo slovo od rojstne grude. Morda bi našel tam v Ameriki smrt in bi umrl v zapuščenosti in revščini. In naposled je videl, kako se je vračal premnog njegov rojak iz daljne dežele, ki si je komaj toliko prislužil, da se je vrnil v svojo domačijo.

Nekoč je omenil o tem Ani. Prestrašila se je te misli in mu branila. Dajala mu je polno upov na lepše dni, pravila mu je, da se bo vse obrnilo na bolje, samo sedaj naj se potruži; a on je odšel potr in negotov. Poznal je Ano v dno njene duše: ona pač misli in upa čisto lahkoverno na lepe dni in na srečo . . .

Naposled vseeno ni šel. Trudil in ubijal se je doma; toda če je plačal ene dolžnike, so se oglašali drugi. In nekega dne so prišli pooblaščenji ljudje in so mu zarubili hišo.

Tako je prišlo vse do konca in Maks je letal okrog obupan in razdvojen. Hodil je okoli bogatejših vaščanov in je prosil, da bi mu kdo posodil. A vračal se je brez uspehov. Odgovarjali so mu počasi in pre-mišljeno: „Hm, veš, jaz nimam toliko —“ in so mu svetovali drugam. A ni šlo . . .

Maks je bil iz sebe. Kakor bi se pogreznilo vse njegovo življenje v večno noč in smrt in kakor bi se zavalile ogromne skale na njegove prsi . . . Tiščalo ga je in bolelo in ni našel mesta, da bi se upokojil. Mislil je semintja in je razmotrival, kam bi se podal in kje bi našel izhoda, a nič mu ni prišlo na pamet. Naposled se je spomnil bogatega gospodarja na Holmu. Slišal je pri vaščanih mimogrede to in ono, a ni verjel. „Moj Bog, ti ljudje so babjeverni in domišljajo si bogvekaj . . .“ Tako je mislil in se ni zmenil za poltihe govorice, ki so šle tuintam po vasi. „Če bi bilo kaj istinitega na tem, bi bilo v teh časih v kratkih tednih vse na svetlem —“ to mu je bilo pred očmi in je šel. V sili je bil in bila je zadnja pot . . .

Na Holmu je bil Dolfe sam doma.

„Maks, kaj si prišel?“ . . . Začudil se je. Gledal ga je z radovednimi očmi in Maks mu je razložil svojo prošnjo.

„Samo tja do spomladi mi posodi —“

Dolfe je pomislil in se je nasmehnil:

„No, dobro! — Seveda ti bom storil, saj smo znanci od mladih nog!“ —

Maks je prejel denar. Radosten je bil, ker je rešil dom, a do spomladi je upal, da se vse obrne . . . Prodajal bo živino ali se mu posreči na drug način; hitel je ustaviti tožbo in poplačati glavne dolgove.

A po vasi je zašumelo . . . „Hoj, Dolfe mu je dal — Dolfe . . .“ Zmajevali so z glavami in se zgražali: „Boste videli, kaj bo, boste videli . . . Rajši bi bil pustil, da bi bilo vse prodano; naj bi bil pustil, saj je mlad in je bil vojak! . . . Pošteno bi lahko živel — a sedaj? . . . Bogve, bogve —“ Tako so govorili in tudi do župana je prišlo. Vedel je župan, da govori Maks z Ano in ni mu bilo prav. Hodil je po sobi s trdimi koraki in je zaklical ženo.

„Ti, pazi mi na dekle!“ —

Pogledala ga je z vprašujočimi očmi, on pa je dostavil z ostrejšim glasom:

„S sosedom naj ne govori!“ —

Rekla ni ničesar, ker je poznala moža.

(Dalje.)

Modrasov glavo mrzlo bo sesal,
in gadji jezik bode ga končal.
Naj bi se rek medu ne radoval,
ne videl masla, in vodâ potočnih,
poplašal vse, kar je nekdej zagrešil!
Od bolečin ne bo končan mogočnih.
Kdo bi ga žalosti v pregrehah rešil!
Ubožce je zatiral in zavidal,
oplenil hiše, katerih ni sezidal.
Nesit je vse poželed in pobral,
a Bog imetju ni obstanka dal.
Porazgubi se vsa njegova jed,
imetju se zatara zadnja sled.
V skrbeh bo trepetal za imovino,
kadar bo sit, in vsakršna bridkost
nanj plane. O da bi vesti globino
napolnil enkrat, da bi jeze ost

priklical nad se, z Bogom padel v boj!
Zbeži pred sulicami brzih nog,
a hitro naleti na bronast lok.
Potegnjen iz nožnic je božji meč,
bleskoten kaže strup morilni svoj,
pošasti se mu bližajo grozeč.
Izvirajo nesreče iz teme,
temo obsega pa skrivnost njegova,
požre ga ogenj, ki se ne užge
v njegovem šatoru gorje vsakomu!
Nebo njegovo zlobnost razodene
in zemlja vzdigne v jeznem se polomu.
Odprta bo mu hiše zelenjad,
razvleče Božji srd mu sleharn sad.
Tako plačuje Bog hudobnih rod,
deli mu tako dedino Gospod.

(Dalje.)

ROMAN ROMANOV:

HIŠA NA HOLMU.

III.

(DALJE.)

Vrstili so se pusti jesenski dnevi. Vse nebo je bilo zavito v meglo, in kakor bi dolgčas razprostrl svoja mračna krila nad široko prirodo: vse je molčalo, droben dežek je pršil iz megle in od začrnelih in golih vej drevja je padel na mokra tla tuintam porumenel list. Nikjer ni bilo več tistega pravega, toplega življenja; če so vstali kje posamezni glasovi, so bili topi in mrzli in kakor iz grobov.

Maks ni po tistih dneh več govoril z Ano. Spoznaval in videl je, da ji tega ne pripušča oče, in tistikrat je vstala v njegovem srcu žalostna misel: Z mano ne bo imela sreče, brez ciljev je vse, in dobro je tako... Objela ga je resignacija in ogibal se je Ane po vseh potih in krajih. Včasih se je vendar

pripetilo, da jo je srečal, a njegov obraz je bil trd in besede so bile brez gorkote in mrzle.

Dolfe ga je obiskaval pogostokrat in je bil prijazen z njim. Hotel ga je dobiti na svojo stran, ker je videl, da ni zabit človek in — da je dober fant. To zadnje ga je bolelo. Kadar je pogledal poštenjaku v obraz, je umaknil pogled in čudno mu je postalo ob taki priliki. Neprijetna zavest ga je obšla, zbudil se je sodnik v njegovih prsah in mu je silil pred oči mračno obsodbo... Rad je videl krog sebe sebi enake ljudi — malo-vredne in uničene narave, ki se živijo z goljufijo in tatvino. Zakaj v hiši na Holmu je bila doma tatvina in goljufija. Krog Dolfeta se je zbirala umazana družba izprijenih kreatur in je opravljala svoj posel. Bili so zelo previdni in nikoli se ni čulo, da bi kaj

zmanjkalo v bližnjih vaseh. Kradli so daleč strani in so bili spretni in zviti. Sestajala je ta družčina iz ljudi, ki so zgrešili svojo pot v življenju, ki so umorili svojo dušo in svoje srce in so videli pred sabo še težje življenje. Ni se jim hotelo, da bi se trudili in stradali pri neznatni plači, in so se na ta način počasi in po teku let sešli. Ta je zapil svoj dom, postavil oboževanega malika v vino in žganje in je tako nastopil z lahkim srcem svojo pot. Drugi je bil od nekdanj ničvreden, prišel je iz večletnega zavora — in se je pridružil. Tako se je zbiralo precejšnje število ljudi okrog Dolfeta. Vaščanje so dejali, da ni to nič čudnega, če je malovreden, zakaj njegov oče — so dejali — je umrl v jetnišnici. Tudi mati ni bila nič prida — so rekli — : ponoči je tavalala okrog, v cerkev ni hodila in na smrtni postelji ni marala duhovnika.

* Dolfe je imel z Maksom svoje namene in ni mu bilo žal, ker mu je posodil denar. Celu vseč mu je bilo. Več vé kot mi vsi — si je mislil in je računil z njim, kako mu bo tuptatam prav prišel. Pričel je pri njem polagoma in premišljeno, iskal je primernih trenutkov, kjer mu lahko razodene kako misel. Bil je zviti in zelo spreten in je odkrival svojo pot zelo počasi in z največjo previdnostjo. Kazal je vse v čudnomilejši luči in na ta način je vse lepo rastlo in se množilo. Početkoma je pustil Maksu samo slutiti, samo od daleč mu je kaj omenil, a vse je bilo nejasno, in Maks je komaj slutil.

V taki slutnji je sedel na tisto zimsko dopoldne. Dolfe je hodil po sobi in se je pred njim ustavil.

„Kako ti je, Maks?“

Maks je bil slabe volje in je govoril počasi in resno:

„Slabo je, vidiš! — Vrag vzemi tako življenje: Komaj sem odložil dolg z ene rame, pa me že boli druga!“

Dolfe se je nasmehnil.

„Kaj bi te bolela, ko te nihče ne vpraša za posojilo! Kadar boš denarja dobil, pa boš vrnil!“ ...

„Kadar, kadar, kadar ...“

Maksu so se razlile mračne poteze po obrazu, skrčil je obrvi in podprl glavo ob mizo. Potem je bil molk. —

„Nekateri imajo preveč denarja in drugi premalo. Kaj hočeš, no!“

Dolfe je izpregovoril po dolgem času, in Maks se je predramil:

„Ej, dosti imajo nekateri! Ko so se rodili, so jih že obsipali z zlatom.“

„Ti, meni se ne zdi to nič grdo, če se takemu kaj vzame. Hm, človek bi mu nazadnje sam vzel!“ ...

Dolfe je utihnil sredi govora, in tako sta oba molčala.

Zunaj se je bilo pretrgalo v tistem trenutku jesensko nebo, in vodena svetloba je prišla čez okna in se razlila po sobi. Na tleh se je začrtalo čvetero svetlih pravokotnikov, in drobni prah je trepetal v solčnih žarkih.

Dolfe je vihal brke in se ustavil pred Maksom:

„Kaj bi ti rekel, če bi bil sedaj prost vsega dolga?“

Maks se je zasmel. Dvignil je roko in udaril po mizi.

„Kaj bi ti rekel, če bi jaz dejal takole: Nič nisi dolžan!“ ...

Maksa je obšlo veselje in je skočil na noge. Z veselo razburjenimi besedami in glasno je govoril.

„Dva moža pokliči, Dolfe, in reci!“ ...

Konec izrečenega stavka je bil že tišji in je sedel in se zamislil. Dolfe ga je ves čas opazoval in zadovoljnost je plavala po njegovem obličju.

„Jaz bi ti pustil, če ne bi bila tolika vsota ... Včasih bi mi mogel kaj storiti, pa bi ti pustil ...“

Maksa je obšlo neprijetno čuvstvo: Gledal je Dolfeta in zdelo se mu je, da se iz njega norčuje.

„Jaz ti bom vrnil, in zato brez norčevanja!“ ...

Izpregovoril je hitro, in Dolfe se mu je začudil.

„Kaj se vznemirjaš, fant, saj veš, čigava je bajta in zemlja in denar!“

Tako je dejal, in Maks se je obrnil strani in je pogledal skozi okno. Pod oknom je šla Ana, in drobna roka se je dotaknila šip. Stresle so se in zažvenketale.

„Hej, Maks, saj ti se misliš ženiti?“

Maks je skomizgnil z ramami, vstal je od mize in udaril z nogo ob tla.

„Pojdem, hej, čez goro in dolino, ker sovražim sužnost!... Prodaj bajto in zemljo, mene ne bo zraven nikdar več!“...

In potem ga je Dolfe spet pogovarjal. Kazal mu je, koliko dobroto mu je storil, ker mu je dal denar, in da bo že sčasoma vrnil, in tako ga je potolažil.

Ko se je poslovil in odšel proti Holmu, je bil sam s seboj zadovoljen. „Polagoma pojde“, je rekel šepetaje in pospešil korake.

In tako se je zgodilo. Morda se je Maks polakomnil izposojenega denarja, ki mu ga je pustil Dolfe, če stopi v njegov krog, ali Bog ve, kaj je bilo... Živel je sredi njih in delal je z njimi. Mnogokaj je otopelo in zaspalo v njegovi duši...

Čudno življenje je bil pričel. Hodil je z Dolfetom, in včasih so ju videli, ko sta šla ob poznih urah gori proti Holmu. Prišla je velika množina besedi med vaščane, postajali so in govorili med seboj polšepetaje: „Kakor gotovo smo živi, — nekaj se prede in posebnost bo prišla na dan!“... In zmajevali so in ob večerih so se plašno ozirali krog sebe: „Kakor gotovo je Bog nad nami!... Jaz sem jih videl, kako so šli grdi in neznani možje od hoste gori in v hišo na Holmu: bilo jih je petero, šli so hitro in govorili so čisto nalahko in tiho...“ In vaške ženice so se prekrizavale in govorile polne strahu: „Bog nas varuj izkušnjavca! — Dolfe ga je zapeljal!“...

Na ta način je vstala množina besedi in misli in sumničenj spodaj v vasi. In tudi do župana je prišla govorica in so mu nekaterniki očitali: „Vaša govori s sosedovim; jaz sem ju videl...“ Razkačilo ga je in se je hudoval in premišljal, kaj bi ukrenil. Grozne so mu bile te očitke in iznebiti se jih je hotel na vsak način. In kmalu je bil na jasnem. Peljal se je v mesto in se do-

govoril s svojo sestro, in Ana se je morala odpraviti k njej.

Odpravljala se je na pot in je bila žalostna. V zadnjih dnéh ni bilo sploh k njej nobenega veselja in dozdevalo se ji je, ko da bi bila zašla med tujce. Oče je govoril z njo resno in hladno, in tudi mati ni kramljala z njo več tako dobrodušno in odkrito kot v minulih dnéh. Kadar je govorila z njo, takrat se ji je vselej dozdevalo, kot da bi ji morala praviti nekaj čisto drugega, nekaj tako grenkega in bridkega, in ker je tako grenko in bridko, ji prikriva. Sama ni nikoli vprašala, zakaj bala se je spoznanja tiste prikrivane grenkobe, in tako je hodila samotna in zamišljena. Več ni bilo njenih pesmi in njen veseli smeh je utihnil. Včasih ob večerih se je spominjala Maksa. To ni bil več tisti, ki ji je govoril v lepih dnéh njene prve ljubezni. Zakaj, te besede so bile tako površne in mrzle in poznalo še je, da nima srce z njimi ničesar opraviti. In njegove oči so ji nekoč govorile, to so ji govorile, kar ne izrazijo besede in kar more povedati srce samo v vdanem in zaupljivem pogledu. Zdaj so bile brezizrazne njegove oči; nemirne so begale semintja in njo so komaj opazile. Obvisele so na njej samo za trenutek — mrzle in tuje. In zato ji je bilo tuintam tesno pri srcu, in je slišala govorice ljudi in zbadanje sovrstnic in postalo ji je tesnejše.

Prišla je torej tudi do nje govorica, a ni je mogla verjeti. Imela je tako trdno vero vanj, da si ga ni mogla misliti drugačnega, kot dobrega in poštenega kakor nihče. Domišljevala si je, da mora biti v tem vse nekaj popolnoma drugega, in tako je želela, da bi govorila nekoč z njim čisto na samem: Bila je uverjena, da bi ji bil Maks odkrit... Kaj neprijetno in težko ji je bilo, ko je videla, da mora odpotovati in še ni govorila popolnoma prosto enkrat samkrat z njim. Maks ji ni v zadnjih dnéh nikoli nudil take prilike, a ona je je želela, in nikoli ni bila ta želja tako velika kakor v tistih dnéh...

Premišljala je tako in tako in nazadnje je prosila starega domačega hlapca, ki jo

je imel peljati v mesto, naj vse zamolči in ji naj pusti stopiti z voza onstran vasi. Požene naj potem dalje in jo počaka na določenem kraju. Hlapec ji je vse obljubil.

Drugo jutro je sedla na voz; vse je bilo žalostno, in mati je jokala.

Nad vso prirodo je dihala mokro in mrtvo jesensko jutro. Daleč tam zadaj so samevale gore, zavite v prosojno meglo, in nebo je bilo pusto in oblačno. Po praznih poljih in poljanah so se pojale jate vran in odurni glasovi so se razlegali po jesenski samoti. Za širokimi tratami je stal gozd popolnoma miren in tih, in bilo je videti, ko da je v vsakem drevesu žalostna misel o smrti.

Ko se je voz pomikal onstran vasi h koncu vaškega polja, je Ana opazila Maksa. Prihajal je po poljski poti na cesto z mirnimi in počasnimi koraki in s sklonjeno glavo. V glavo ji je šinila misel, kako je žalosten zaradi nje, in zaželela je, da bi hitro stekla k njemu in mu dala veselo tolažbo: „Samo še jutri, moj dragi, in na veke sva združena...“ A bil je trenutek: senca je prišla bogveodkod in je padla prednjo in je šla bogvekam...

Hlapec je ustavil voz, in Ana je stopila k Maksu. Voz je oddrdral po cesti naprej, onadva sta šla počasi za njim. Ko je Ana pogledala v Maksov obraz, jo je obšla grenkoba: razlila se je po njeni duši in mračne slutnje so vstale. Bil je blede in zamišljen, oči so bile motne in brez ognja in ustnice so bile videti tako težke in okorne... Kakor bi jim gospodovala skrita moč in jih zapirala trdo in krčevito...

„Maks...“

Noben izraz ji ni prišel na pamet in ustavila se je pri prvi besedi. Včasih, ko bi govorili čisto od srca, nam nekaj vzame glas in besede ostanejo neizrečene...

Vedel je natančno, kaj mu hoče povedati, in ko jo je videl pred sabo tako dobro in neizpremenjeno, se je oklenila njegovega srca mehkoba. Sklenil je bil, da bo miren in resen, ker je vse brez ciljev, a prišla je vanj skrivnostna moč in ga je premagala.

Gledal ji je v obraz in njene oči so bile povešene. Samo včasih so se dvignile, lepe in modre, in so ga vdano prosile...

„Anica, poglej... vse je brez ciljev in težko je umirati od hrepenenja. Strašni so zlagani upi in kakor strahovi hodijo za nami...“

Maks je govoril popolnoma od srca, in nekaj mu je jemalo glas in mnogo besed je ostalo neizrečenih...

„Tudi zlagane sanje so strašne...“

Maks je izpregovoril s težavo in počasi in je utihnil. Potem je bil molk. Daleč okoli ni bilo nikogar in velik mir je plaval nad prirodo. Sredi njega je tuintam zavpila vrana in je letela dol proti vasi. Včasih je priletel na cesto škrjanček in se je oglasil s čisto drobnim in tenkim glasom.

„Maks, kam si prišel?... Ti sam si storil konec!...“

Povedala je počasi in ni dvignila oči. In njega je zbolelo in zapeklo ga je v duši. V tistem hipu je dvignil glavo in njegov glas je bil buren in nemiren.

„Trudil sem se, trudil, a ni šlo. Hoteli so mi prodati dom in sem iskal denarja, a svetovali so mi dalje, dalje — brez konca. In sem bil razdvojen in sem blodil okrog in sem prosil vse ljudi in tudi njega... Jaz ga nisem poznal prej globoko in ljudem nisem verjel. Potem, ko sem imel njegov denar, ko sem ga imel mnogo, tedaj sem se zavedel in je bilo grozno... A Ana, ti pojdi!... jaz se rešim... rešil se bom, ha! rešil, rešil!...“

Zasvetile so se mu oči, mišice v obrazu so se mu tresle in glas je bil močan in divji. Dvignil je desnico do čela, obrnil se je in odšel. Njegovi koraki so bili trdi in nagli, desnico je imel še na čelu in klobuk je bil potisnil nazaj... Tako je šel čez polje proti vasi, in zakrila ga je jesenska megla.

Ana je stala na mestu in je gledala za njim tja po širokem polju, kjer ga je bila zakrila megla.

Za prvi hip ni imela nobenih gotovih misli; kakor strahovi je prešinjalo njeno glavo in ji je stiskalo srce s sirovo močjo...

Naposled se je obrnila, da je došla voz. Voznik je bil star in se je ozrl parkrat po njej. Zasmehljive poteze so legle po njegovem obrazu in z levico je popravljal klobuk.

Ana je vedela, da je vse končano in je šumelo po njeni glavi in kipelo v njenih prsih. Pred očmi je videla Maksa: čuden ogenj se je razlil po obrazu in mu je stopil v oči in desnica se je dvignila . . . Čula je njegov divji glas in odmevalo je krog nje: Jaz se rešim . . . ha! jaz se rešim, rešim . . . Natančno ji je bilo pred očmi, kako se je naenkrat obrnil in je šel po poljski poti s trdimi in naglimi koraki . . .

Vse to je drvelo v njej semintja in gledala je predse s stisnjenimi ustnicami in široko odprtimi očmi . . .

Voz je tekel dalje enakomerno naprej po ravni cesti in iz megle je bilo pričelo rositi. Na cesti ni bilo nikogar in polja so bila prazna in mrtva. Le tuintam se je dvignila tropa tičev: z žalostnimi klici so se umaknili s ceste in poleteli so čez osamele travnike tja dalje na golo drevje. Megla se je bila izgubila, a dež je padal gosteje in gosteje.

IV.

Zima je bila prišla v deželo. Vsa narava je bila zakrita s snegom in golo drevje je samovalo brez življenja: tuintam je molelo iz tal črno deblo in črne veje so se dvigale v zimski dan. Popoln mir je vladal po vsej naravi, le ob poznih večerih se je oglašala burja v mrzlih in temnih glasovih.

O Božiču si je dobil gospodar na Holmu družino. Dejal je, da si je najel hlapcev in dekel in se oprime sedaj z obširnimi močmi gospodarstva, ki je bilo v zadnjih letih zanemarjeno. A ti hlapci so bili gospodarji, in te dekile so bile gospodinje, in vaščanje so se čudili in so ugibali, odkod je prišel ta svet, a ničesar natančnega niso mogli izvedeti. Rodilo pa se je polno mračnih misli in sumničenj in tainoni je govoril o tem čudne stvari. Neka plašnost se je naselila v vasi, ogibali so se Holma in nihče ni maral

iti ponoči tam mimo. Zelo mnogo so govorili o teh čudnih in skritih dogodkih, ki so se oprezno vršili vsak čas, lepo na tihem in na skrivaj, in vest o tem se je širila vedno dalje in dalje . . .

Dogodilo se je tudi, da so se začeli vaščanje jasneje izražati in da so pričeli govoriti o tatvinah, ki so se v tistih dneh zgodile v bližnem trgu. Govorili so z važnim glasom in s prepričevalnostjo so trdili, da so na Holmu tatovi, ki so kradli. In ko so se ozrli proti Holmu in so videli tiste dekile in hlapce, ki so bili sami gospodarji in niso nič delali, so izrekli prepričanje, da je malo dni do konca.

Potem je prišlo tako. Gosposka je pričela poizvedovati, a na Holmu so bili zviti ljudje in so pospravili vse, kar bi dalo sum na tatvino. Prišli so orožniki, a niso našli ničesar. Tako je bil zopet mir za nekaj dni. Videlo pa se je, da se bliža konec. Tudi na Holmu so ga čutili in bili so slabe volje.

Tisti dan se je pričelo večeriti in iz kotov so se plazili mrakovi, se gostili in se zgriňjali tesneje in tesneje. Na Holmu je bilo mirno; po sobi je legal mrak in ob stenah so sedeli moški. Maks je hodil po stanici gor in dol in je molčal. Pri peči je sedel stari Jošt, ki je bil zapil svojo domačijo, postavil oboževanega malika v vino in žganje in nastopil tako svojo umazano pot. Pipo je držal v zobeh in na sebi je imel pol gosposko in oguljeno obleko. Bil je siv in suhljat. Gledal je po sobi z živahnimi-sivimi očmi, včasih je zamežiknil in enakomerno je vlekel iz pipe. Nalahko se je nasmehnil in se ozrl po Maksu.

„Slabo uro imaš, Maks!“ . . .

Maks ga je pogledal s sovražnim pogledom in ni izpregovoril.

Pri mizi je obiral mlad in suh človek svinjsko kost; bil je Joštov sin in tuintam je prenehal in se ozrl po sobi.

„Vse gre h koncu!“ . . .

Z jezo je zakadil kost po sobi in s trdo roko je udaril znanca po rami, ki je sedel blizu njega. Bil je to človek, ki je prišel iz ječe in je pričel svojo davno pričeto pot . . .

„Kmalu bova ločena; vsak v eno beznico...“

„Kaj čenčaš vedno o tem, strahopetec!... Pojdi, pa se daj zapreti sam!“...

Dotičnik je govoril s sirovim in trdim glasom in poznalo se mu je, da je nevoljen. Obrnil se je k Joštu in govorila sta o tatvinah...

Dolfe je sedel pri oknu in gledal vun. Tudi vanj je bilo prišlo nekaj grenkega in bridkega. Zbujalo se je počasi in začutil je gnus nad svojim lastnim življenjem. Menda se je dramil sodnik v njegovih prsih...

Mimo hiše se je peljal voz, in Dolfe je spoznal županovo hčerko. Vedel je, da se vrača iz mesta, obrnil se je k Maksu in se je prisiljeno nasmehnil:

„Maks, tvoja nevesta se pelje!“

Maks je stopil k oknu in gledal za vozom, ki se je bil obrnil po klancu dol in proti vasi. Grenkoba se je razlila po njegovem srcu in njegov obraz je pobledele. Dolfe ga je opazoval in odurno se je zasmejal.

„Kaj si še vedno zaljubljen?... Ti si pa že zvest in čudovito značajan!...“

Maks se je zdrznil; pogledal ga je z divjim pogledom in ustnice so se mu tresle.

„Molči!... Vrag vzemi uro, v kateri sem te spoznal!“

Besede so zazvene po sobi in so utih-nile.

Tisti mladi in suhi človek je dvignil glavo od mize in je zapel:

Luštno je res na deželi,
kjer hiša na holmcu stoji,
okrog so zeleni travniki —
to mene najbolj veseli...

Jošt je podrsnil z nogo in del pipo iz ust.

„Kaj hočeš, Maks! — Jaz bi tudi rad popravil, če bi mogel na tihem in sam med seboj. Ali ni mogoče; javno bomo pa vsi kmalu popravljali. Tako je vse enako!“

Dotičnik, ki je sedel pri mizi, Matija po imenu, in se je prej z Joštom razgovarjal,

je udaril jezno z nogo ob tla in napol zavpil: „Kakšne šeme ste vsi skupaj! Fej vas bodi!!“ —

Jošt je pomežiknil s svojimi vodenimi in sivimi očmi, ko mu je obrnil Maks hrbet.

Po sobi je zavladal molk. Storil se je bil že trden mrak in posamezni obrazi se niso več razločevali. Vse je bilo mirno, in slišala se je burja, ki je vila z močnim in mrzlim glasom mimo voglov.

Na tisto noč se je bilo vse čudno predramilo v njegovem srcu. Pričel je trdno misliti, da pojde iz te družčine kamorkoli — samo daleč, kjer je popolnoma nepoznan in tuj. Nekaj mehkega je sililo pri tej misli v njegovo dušo, in bilo je, ko da bi se oživljali davni mladostni upi: morda se zgodi, da mu bo dala tujina sreče, nove in velike in lepe sreče, morda mu zasije tam nov dan — velik in svetel, morda mu zraste nov dom — tih in ljubeč...

Takrat je Dolfe hipoma vstal in vzdihnil.

„Kadar nas dobé, naj kdo zažge hišo na Holmu! — Vsi tako ne pridete v roke!“

Vsi so ga molče pogledali, ker nišo še nikoli čuli takih besed iz njegovih ust. Čudili so se, a izpregovoril ni nihče. In Dolfe je dostavil:

„Ne maram, da bi kdo prodajal dom...“

Tudi tedaj so splavali do njega začudeni pogledi, a dostavil ni nihče ničesar. Vsi so sedeli popolnoma mirni in v temi. Nad vso družčino je leglo nekaj težkega in zrak jim je postal težak in neznosen. Odhajali so ven počasi drug za drugim in nihče ni izpregovoril nobene besede. Samo tisti mladi in suhi fant je ostal vesel in razpoložen. Šel je po Holmu dol in je pel z radostnim glasom:

Luštno je res na deželi,
kjer hiša na holmcu stoji,
okrog so zeleni travniki...

Glasovi so se razgubili in so umrli.

(Konec.)

ROMAN ROMANOV:

HIŠA NA HOLMU.

V.

(KONEC.)

otekala je zima in se bližala koncu. Že je bila utihnila mrzla burja in že je pričel kopneti sneg. Gore so stale v daljavi popolnoma temnomodre in tudi nebo je bilo čisto temnosinje. Moj Bog, dobro dé človeku, ko se razgrnejo temni in težki oblaki in se pokaže tisto milo črnomodro nebo . . . Kakor bi pogledala po širokem svetu miloba in bi se razlila po srcih . . .

Jug je podil po nebu oblake, da so hiteli in se izgubljali za obzorjem. To je trajalo malo dni, in sneg se je čisto stajal. Nastopili so marčevi dnevi in spomladansko solnce je posijalo na polje in trato. In so prišli marčevi večeri: solnce je zahajalo in mrak je pričel padati; vse je tiho, ali spomlad diha popolnoma nalahko in na skrivaj in vsakdo jo čuti. Že se oglašajo drobne ptice, že pričenjajo svoje vesele pesmi. Fantje pojó na zelenem griču in pojó o spomladi in ljubezni. In mlade deve se vesele: lahka so njihova srca in smehljaji se budé v njihovih očeh . . .

Maks je hodil po sobi in mislil na odhod. V zadnjem času se mu je vedno ponujala ta misel in ni je odganjal, ker mu je nudila polno slasti in veselja. Jasne poteze so se razlivale po njegovem obrazu in veselile so se njegove oči pri pogledu v bodočnost, ki je stopala predenj — mlada in močna in tolažbe polna.

„Pojdem, hej, čez gore in zelene reke, ker ljubim poštenost!“ . . .

A to je bila sanja, bila je ena izmed misli, ki objamejo človeka sredi nevarne poti . . . Ali on jo je ljubil, ker mu je nudila neke daljne nade.

„DOM IN SVET“ 1904. ŠT. 7.

Tudi Ana mu je prišla na um. Kakor bi se spominjal na polotročjo noč, ko se je igral z zvezdami in si rezal krilo iz večernega neba . . . Žalostno mu je bilo za davno polotročjo lepoto in sladkost.

To mu je prihajalo na pamet ob večerih; soba mu je bila pretesna, vstal je in šel pod spomladansko nebo.

Tiho je bilo vseokrog in rahla spomladanska sapica je dihala popolnoma lahno v njegov obraz. Šel je mimo gozda, ki je tintam zašumelo v njem in je bilo čutiti, kot da se budi življenje, ki pride in ga odene v zelenje. Vse nebo je bilo čisto in brez oblačka in na zapadu je že gorela večernica.

Maks je prišel do steze, ki pelje dalje dol do studenca; in tedaj je opazil, kako prihaja sèm od vasi mlado dekle. Bila je Ana, ki ga je spoznala že iz daljave. Zavrvelo je po njenih prsah, šla mu je nasproti in bogvekaj jo je ustavilo pred njim. Ničesar mu ni mogla povedati in njene oči so bile povešene.

Tedaj se je zganilo v njegovem srcu: kakor bi se odprli večnomirni grobovi, naši ljubi bi vstajali iz njih, klicali bi nas in prosili bi nas z mehкими besedami, mi pa bi ne mogli do njih . . . Miloba se je razlila po njegovem srcu, dal bi bil za njo vse — svoje življenje . . .

„Ti mi odpusti, Anica! . . . Glej, sedaj je prišel konec, prihodnji teden pojdem bogve kam . . .“

Nekaj mu je zaprlo glas, vzdihnil je in prenehal.

„Ne verjemi ljudem, ko bodo govorili o meni, zakaj na meni ni krivde. Ljubezen do doma in do tebe me je dala v malo-vredne roke, a sedaj je prišel konec . . . Jaz pojdem, Anica. Ni drugega konca, zato

27

mi odpusti . . . Ne bodi žalostna in ne jokaj, kadar te objamejo spomini . . .“

Globoka boleost in tesnoba mu je pridržala glas in sklonil se je nad njo, ki je tiščala robec na obraz in tiho jokala —

Iznad gor se je dvignila luna in blede svetloba je zatrepetala po širni naravi. Tu je zašumelo, tam je vstal vesel glas, zakaj budilo se je spomladansko življenje. Od nekod daleč so plavali glasovi zaljubljene pesmi in so se razgubljali.

Od vasi so prihajali ljudje in Maks jih je opazil.

„Pojdi, Anica, ljudje prihajajo!“ . . .

„Daj mi roko, Maks, jaz bom umrla . . .“

Glas se ji je tresel in pogledala je vanj s solzami v očeh. Maks ji je ponudil roko in je čutil, kako je njena drobna in žalostna desnica vsa vlažna od solz.

Odšel je ob robu gozda nazaj in proti Holmu gor. Ko je stopil v hišo na Holmu, bil je še ves potr in zamišljen in ni opazil nikogar. Čutil je divjo silo, ki ga je tirala nekam daleč, daleč . . .

Mrak je bil in v kotu je sedel tisti mladi suhi fant in človek z zaraslo brado. Oba sta molčala. Ko je vstopil Maks, sta dvignila glavi. Šel je dvakrat po sobi in se je ustavil pred njima.

„Jaz pojdem od vas bogvekam, potem napravite, kakor hočete. Hiše ne vzamem seboj in svojih travnikov tudi ne! Spodaj so, tik županovih, in jih prodajte in vzemite denar, ki ste mi ga posodili . . . A jaz pojdem!“ . . .

Njegov glas je bil močan in krepak, ali odzval se ni nihče. Molk je zavladal spet po sobi in noč je legla po njej. A čez njo je posijala luna in mehki valovi njene svetlobe so se razlili po mizi in po tleh.

Takrat je odprl vrata Dolfe. Prišel je naglo in razburjeno in zaloputnil je vrata s trdo močjo.

„Jošta so dobili! . . . V trgu je kral . . . Izdal nas je!“ . . .

Govoril je vznemirjeno in napol je vpil. Suhi fant pri peči se je vzravnal in se obrnil k sosedu.

„Kakor sem rekel, Matija: kmalu bova ločena — Vsak v eni beznici!“

Matija ga ni poslušal; z rokami je podprl glavo in je mislil bogvekaj.

A Maksa je spreletel mrz. To je konec, konec . . . Stopila mu je pred oči železna pravica in kazen . . . Na ta način so bili končani njegovi zadnji upi in ga je zagrnila noč bolesti in žalosti. Stopilo mu je pred oči, kako pridejo ponj in ga bodo peljali uklenjenega skozi vas in skozi sredo vaščanov in se je zdrznil. Obstal je sredi sobe in izpregovoril:

„Jaz grem v mesto in se naznanim sam!“

Dolfe je stal pred njim, gledal je v tla in zamahnil z roko.

„Tudi jaz se ne bom skrival po hostah in sit sem že tega življenja! Naj pride že konec!“ . . .

Prenehal je za malo časa in je nadaljeval:

„Zažgite dom! Ti, Matija, zažgi! Ne maram, da bi ga prodajali . . .“

Dolfe je utihnil in Maks je šel ven. Stopil je pred hišo in se ozrl po lepih in širokih poljih in travnikih. Mehka mesečina je plavala nad njimi in dozdevalo se mu je, kot da pričakujejo nekoga v takem miru in tišini. Pričakujejo nekoga, ki bo prišel in jih bo obdelaval z ljubečimi in skrbnimi rokami . . . Tako se mu je dozdevalo in žalostno mu je bilo . . .

Pozna ura je prihajala in po vasi je bilo vse mirno. Stopil je v svoj dom in obstal sredi sobe. Tedaj je nekaj stisnilo njegove prsi. Kakor bi ozele železne roke njegovo srce in bi zadnja kaplja krvi kanila iz njega . . . Sobica je bila domača in prijazna in zdelo se mu je, kot bi hodil po njej materin duh. Ozrl se je k peči: tam je sedela ob takih večerih njegova mati . . . Neskončna boleost je stisnila njegove prsi in plašno je odšel. Ko je zapiral vežne duri, se mu je zdelo, da sedi mati pri ognjišču in joka in gleda za njim s solzami v očeh . . .

„Kje je moj Maks? — Pridi mi na prsi, ti dete moje!“ . . .

Kakor bi čul njen ljubeči in davni glas in kot bi jo videl . . . Vrnil se je in sedel

na ognjišče. Čisto temno je bilo krog njega in z rokami je zakril svoj obraz. Sklonil se je globoko dol in dve solzi sta pritekli iz njegovih oči: čisto drobni sta bili in izginili sta v kratkih trenutkih . . .

Vstal je in odšel. Ko je šel mimo okna Anine sobice, je potrkal na šipo in izpregovoril s krepkim glasom:

„Ana, Anica, bodi srečna!“ . . .

Hitro je stopal po cesti dol proti mestu in njegovi koraki so odmevali v spomladansko noč.

VI.

O pomlad, ti podoba ljube mladosti, kdo ne bi bil tebe vesel? —

In komaj je prišla v deželo, in že je zelenel travnik in gozd. Ves je oživel. Šumelo je v vrhovih in po grmovju in grmičevju je šuštel in po tleh med steljo in gozdnimi rožicami je vršelo in se gibalo. Cvetele so rože po poljanah, kvišku so dvigale svoje glavice in lahka sapica jih je zibala v zadovoljnih sanjah. In cvetelo je drevje: kakor veliki in lepi šopki so stala krog hiše sadna drevesa, vesele ptice so letale po njih in so pletle gnezda in pele živahne pesmi. Iz prijaznih višin se je smejalo spomladansko nebo in solnce je pozdravljalo vdano in ljubeznivo.

Sijalo je po Holmu in po vasi, ki je bilo polno govornice v njej. Približali so se mračni dogodki, slutnje so se uresničile — prišlo je na dan in se je zjasnilo.

Novica o Joštu je zašumela po vasi in je hitela od hiše do hiše. Nekateri so se zdrzali in so gledali s preplašenimi očmi; drugi so zmajevali z glavami in govorili z važnimi besedami: „Sedaj se je pričelo in bo šlo po vrsti naprej! Vedeli smo, da mora priti . . .“

Hiša na Holmu je stala mirna in zapuščena. Nihče ni hodil po dvorišču, nikogar ni bilo pred hišo in njive in trate so stale nedotaknjene. Trava je rastle po njih in poljske rože so cvetele tam. Vaščani so gledali z začudenimi očmi in polglasno so se izražali: „Kako zapuščeno, ej, kako žalostno!“

In temu in onemu je bilo žal Maksa: „Dober fant je bil, drugi so krivi!“ . . . Vaške ženice so govorile žalostno in poljokaje: „Ej, dober fant je bil, ej, kako je ljubil svojo mater! — Na grobu je jokal na glas kakor otrok . . . Ej, kako je ljubil svojo mater!“ . . . In brisale so si solze iz oči in težko jim je bilo pri srcu.

Tako je bilo po vsi vasi polno govornice in tudi do župana je prišla. Bil je človek, ki misli hladno in mrzlo in obsoja brez srca. Govoril je s svojo ženo in mrak je ležal na njegovem obrazu.

„Maks je šel sam in se dal zapreti.“

Pogledala ga je in začudenje se je razlilo po njenem obrazu. Spomnila se je hčere, ki hodi po hiši bledih lic in žalostna. Včasih bi ji bila rada rekla o tem, a je zamolčala. Menila je, da je bolje tako.

Ana je bila potrta in je preživela mnogo noči brez spanja in počitka. Njena mlada in lepa prva ljubezen je bila uničena, strti so bili njeni sladki upi in v nič so se razgubile prve pisane sanje njene ljube mladosti. Včasih je slonela in govorila obupno in s solzami: „On ni kriv, zapeljali so ga, zapeljali! . . . Tako me je rad imel, tako rad!“ . . . In potem se ji je zdelo, da je mrtvo njeno srce in je mislila na smrt: umrla bo in tako bo končana zadnja bolešt . . .

Ali tuintam so se ji vzbudile mogočne misli; bile so vse krepke in ljubila jih je. V takih trenutkih je želela, da bi rešila Maksa, da bi sprala z njega vsako nečast . . . In sanjala je o velikih močeh in o velikem oblastvu . . . Bile so same sanje, a rada jih je imela, ker so ji nudile tolažbe.

Ljubila je samoto in najrajši je bila v svojih sobici. Tudi na to popoldne je bila tam; sedela je pri oknu in njene oči so gledale tja na obzorje in kdovekam. Žalostne misli so vrvele po njeni glavi in bila je vsa iz sebe. Ni se mogla potolažiti, ničesar ni mogla pozabiti in vse je stalo vsak trenutek pred njenimi očmi: bilo je tako neskončno lepo, tako neznano sladko, a njej je bilo odvzeto, ukradeno — zanjo je bilo vse končano . . .

Zunaj se je nagibalo solnce proti zatonu in sence drevja so bile večje in večje. Rdeča barva se je razlila po vsem zapadu in tudi vrhovi gora tam v daljavi so se pordečili. Solnčni žarki so se dvigali, speli so više in više in naposled so obsevali še samo nebo. Še čisto majhen del solnca se je videl izza gor in bolj in bolj se je manjšal.

Dolfe je prišel po poljski poti iz hoste na cesto. Skrival se je celo noč v goščavi, ker je vedel, da ga iščejo. Kakor zver, ki nima doma in se boji človeka, je tičal v grmičju vsa dolgo jesensko noč. Preplašeno se je ozrl, kadar je zašumelo; bilo ni nič, samo gozdna žival je šla svojo pot... Dolfe je prevdarjal in mislil, a naposled mu je bilo dovolj: „Ni me bilo strah začetka in tudi konca se ne bojim!“... Naveličal se je bil že tega življenja in se mu je zastudilo. Več se ni maral skrivati po hosti in ni hotel begati po svetu. „Naj pride konec!“ je mislil in je šel proti domu.

Prišel je in odklenil in z močno roko je zaloputnil vrata za seboj.

Stopil je v sobo in odprl skrinjo. Polno reči je izmetal iz nje in jih je zavezal potem v moder robec. Tudi papirnat denar je potlačil vanj in je poiskal motiko in se odpravil po stopnicah dol v klet. Tam je kopal hlastno in burno, vrgel je vse tisto in urno zagrebel. Delal je hitro, samo včasih je obstal za sam trenotek in je pazno poslušal, a potem je kopal še hlastneje. Njegov obraz je bil bled in brez krvi, na čelo mu je stopil pot in oči so gledale trpo in mračno.

Odpravil se je nazaj, vrgel je motiko v kot in stopil v sobo. Tam je hodil gorindol s hitrimi koraki. Glavo je imel sklonjeno, in kadar je prišel do okna, se je ustavil in se ozrl po cesti. A takoj se je spet obrnil in šel proti vratom in nazaj. Ustnice je imel trdno stisnjene in roke je tiščal v žepih. Naposled je ugledal tri orožnike: šli so hitro po cesti gor, in ko so šli čez Holm, je postal in poslušal. Odšli so mimo in on se je nasmehnil s čudnim smehom:

„Ne vedó zame; treba bi jih bilo klicati!“...

Že je mislil odpreti okno in zaklicati, a premislil se je: „Že povprašajo sami in me najdejo!“...

Prišel je zopet hoditi po sobi gorindol in čuden nasmeh je plaval krog njegovih ust. Mislil je: zadnji trenotki svobode tečejo...

Zunaj je bila že izginila večerna zarja in gore so stale v daljavi popolnoma temnosinje in resne. Pričelo se je bilo že mračiti, a nobene zvezde še ni bilo na nebu. Lahen veter je pripihal sém od vzhoda, sence so izginile in v vrhovih drevja je zašušelo.

Dolfe je stal pri oknu in poslušal. Čez Holm se je peljal voz z velikim ropotom. Pri vozniku je sedel fant in igral na harmoniko. Na vozu so bili njegovi drugovi, ki so se peljali od nabora. Na klobukih in na prsih so imeli velike šopke rožmarina, roženkravta in rdečih nageljnov. Ta in oni je imel za klobukom bel listek; bili so vsi veseli in peli so krepko na glas:

Jaz sem hodil po planin'cah,
jaz sem hodil po dolin'cah...

Dolfe je zaslišal v veži korake. Vrata so se odprla — stopili so v sobo orožniki. Mirno se je dal odvesti. Odpeljali so ga k županovi hiši dol v vas in mu veleli sestiti na klop. Sedel je z uklenjenimi rokami in popolnoma mirno. Gledal je gor proti Holmu s topim pogledom in molčal.

Pred njim se je zbrala vsa množica vaških otrok. Izza voglov so strmele vanj kuštraste glave in izza plotov so gledale vanj zvedave in preplašene oči. Tudi po oknih bližnjih hiš je bil videti tuintam začuden obraz; a umaknil se je hitro in nanagloma.

Župan je prišel pred hišo in pogledal Dolfetu naravnost v obraz.

„Kaj si delal? ... Vidiš!“...

Dolfe ga je komaj pogledal; skomizgnil je z ramami in molčal. Župan je govoril z orožnikom, Dolfe pa je gledal gor proti Holmu.

Polagoma se je delal večer, in že so gorele prve zvezde. Tam po poljih se je bilo vse vpokojilo in veter se je izgubil.

Dva orožnika sta pripeljala tistega mladega in suhega fanta. Orožnik, ki je bil ostal pri Dolfetu, je stopil k njima in govoril polglasno in skrivaj. Tisti fant je bil zelo bled in prepaden. Dolfe ga je gledal in je izpregovoril s čudnim glasom:

„Zdrav, Markec!“ . . .

Ta ga ni pogledal; stal je blizu njega in njegove oči so bile tope in motne. Dolfe je ponovil.

„Bog daj, Markec!“ . . .

Sedaj je uprl vanj svoje oči, a nič se ni zganilo na njegovem obrazu.

Orožniki so uklenili oba skupaj in so ju peljali 'skozi vas in tja proti mestu. Šli so naglo in s krepkimi koraki.

Vaščani so stali po pragih in so gledali skozi okna. Ta in oni je izpregovoril polšepetaje in drug mu je pritrdil mirno in zamišljeno. Stare vaške ženice so jadicovale in se spominjale Maksa: „Ej, kako dober fant je bil, ej, kako je ljubil svojo mater!“ . . .

Včasih se je ozrl Dolfe nazaj gor proti Holmu. Bilo je, kot da se poslavlja od doma . . .

Luna je posijala in obsinila je hišo na Holmu. Videla se je po vsi dolini daleč dol proti mestu.

Večer je bil tih in miren. Zvezde so gorele na višavi in lunin sij je bil razlit po vsi naravi. Na cesti niso srečali nikogar. Le redko je prišel mimo zakasnel potnik, ozrl se je po njih z začudenimi očmi in odšel svojo pot.

Daleč strani od vasi in že na polovici pota skoro, se je ozrl Markec nazaj. Tam zadaj je bilo nebo obžarjeno in rdeč plamen se je dvigal naravnost gor proti nebu. Izpoznal je, da gori na Holmu. Ozrl se je v Dolfeta, ki je šel zamišljen svojo pot. Nagnil se je k njemu in izpregovoril: „Ogenj!“ . . .

Dolfe se je ozrl nazaj in mraz ga je spreletel. Tudi orožniki so se ozrli nazaj, a mudili se niso in so šli dalje svojo pot.

Ko so dospeli v mesto, je bilo že pozno. Po voglih mestnih hiš so gorele luči in ne-

mirni plamenčki so trepetali. Na ulicah ni bilo nikogar več. Vse je bilo pokojno in molčeče in le tuintam je udarila na uho živahna in glasna govorica. Prišla je skozi gostilniška okna in se razgubila v temi.

Dolfe in Markec sta stopila vsak v drugo ječo. Dolfeta je pretreslo. Videl je po tleh speče obraze — grde in malovredne. Vse je spalo, samo tisti pri oknu je še čul. Bil je košččenega in zarašččenega obraza, in ko je opazil novodošlega, je dvignil glavo. Položil jo je takoj nazaj in oglasil se je s hripavim glasom:

„Odkod, kolega?“ . . .

Dolfe se je ozrl po njem in ni odgovoril. Celo noč ni zatisnil oči, in ko se je zdanilo, je vstal bled in popolnoma mračen.

* * *

Maks je bil obsojen na leto dni. Zanj ni bilo v jetnišnici in je polagoma hiral. Ko se je vrnila v deželo pomlad, je legel in potem umrl.

Dolfe je dosegel prostost čez dolgo število let. Starost ga je že tlačila, ko je prišel ven. Posiveli so mu bili lasje in s palico v roki je beračil okoli.

O Ani pa mi je pravilo mlado dekle. Stalo je pred mano, roko v plavih laseh in njeno veliko in lepo oko je plavalo na mojem obrazu.

„Nekega poletnega jutra je vstala na vse zgodaj in je odhitela na polje. Razpustila je svoje dolge črne lase po ramah in hrbtu in rdeče cvetove poljskega maka je vpletla vanje. Prihitela je domov tako okrašena s pesmijo na ustih in povedala je materi, da je danes njen poročni dan. Županji so se zašibila kolena in je zajokala nad — blazno hčerjo . . . Od tistikrat hodi Ana v polje in se krasi z rožami, v hosto hodi in poje vesele pesmi. Ob jutrih vstaja navsezgodaj in pričakuje svojega ženina — Maksa . . .“

Tako mi je pravilo mlado dekle in njeno veliko in sinje oko je plavalo na mojem obličju . . .